

Začetnici Novog Kraljevstva Egipta: faraoni i faraonke 18. egipatske dinastije

Lasić, Filip

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:327401>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-25**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Prijediplomski studij povijesti i pedagogije

Filip Lasić

**Začetnici Novog Kraljevstva Egipta: faraoni i faraonke 18.
egipatske dinastije**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Prijediplomski studij povijesti i pedagogije

Filip Lasić

**Začetnici Novog Kraljevstva Egipta: faraoni i faraonke 18.
egipatske dinastije**

Završni rad

Znanstveno područje humanističke znanosti, znanstveno polje povijesti,
znanstvena grana stara povijest

Mentor: doc. dr. sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 15. rujna 2023.

Filip Dasić, OIG5074132

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Razdoblje osamnaeste egipatske dinastije započinje vladavinom Ahmozisa I koji je okrunjen za faraona oko 1550. godine prije Krista. Tim činom započinje jedno od najbitnijih i najsjajnijih razdoblja egipatske povijesti, a to je razdoblje Novog kraljevstva koje će potrajati sve do kraja vladavine faraona Horemheba oko 1295. godine prije Krista. Egipatsko Novo kraljevstvo je u tom trenutku jedna od najsnažnijih država tada poznatog svijeta što nam govori i sama veličina države koja je za vrijeme vladavine Tutmozisa I površinski najveća. Rad se bavi vladavinom svih faraona i faraonki, odnosno kraljica osamnaeste egipatske dinastije. Iznose se podaci vezani za osobne živote, rodbinske veze, unutarnju politiku koja je vezana za unutrašnje reforme i graditeljske podvige te vanjsku politiku koja se dotiče vojnih pohoda i odnosa sa susjednim i vazalnim zemljama tog doba. Također se opisuju značajni događaji poput protjerivanja Hiksa i ujedinjenje Gornjeg i Donjeg Egipta, ekspedicija u Punt za vrijeme kraljice Hatšepsut, uvođenje novog vrhovnog božanstva od strane Amenhotepa IV te se još spominju brojni detalji i zanimljivosti vezani za grobnice pojedinih faraona.

Ključne riječi: faraoni, kraljice, svećenstvo, arhitektura, vojni pohodi, grobnice

Sadržaj

Uvod	4
Ahmozis I – začetnik nove dinastije	5
Amenhotep I.....	7
Tutmozis I – faraon koji najviše proširuje Egipat	8
Tutmozis II	10
Hatšepsut – najveća kraljica osamnaeste dinastije	11
Tutmozis III – Napoleon Starog svijeta.....	14
Amenhotep II – diplomatski faraon	16
Tutmozis IV.....	17
Amenhotep III – vrhunac egipatske moći i politike	18
Amenhotep IV – faraon heretik.....	21
Tutankhamon – mladi faraon.....	25
Aj.....	27
Horemheb – posljednji faraon slavne dinastije	28
Zaključak	30
Literatura	31

Uvod

Stupanjem osamnaeste egipatske dinastije na vlast završava jedna od egipatskih povijesnih epoha, tzv. drugo međuprijelazno razdoblje te započinje razdoblje Novog kraljevstva koje je trajalo od oko 1550. god. pr. Kr. pa sve do oko 1075. god. pr. Kr. kada završava vladavina devetnaeste egipatske dinastije. Ovo razdoblje smatra se jednim od najsjajnijih u bogatoj egipatskoj povijesti prvenstveno zbog širenja granica države kao i snage i prosperiteta koji nisu bili zabilježeni do tad. Osim na vojnom planu gdje se ističe nekoliko snažnih faraona-ratnika bitno je spomenuti i uzdizanje egipatske kulture u pogledu zapisa, vjere i arhitekture. Početak osamnaeste dinastije vežemo uz krunidbu faraona Ahmozisa I oko 1550. god. pr. Kr. te će se protezati sve do oko 1295. god. pr. Kr. kada umire Horemheb, posljednji faraon jedne od najpoznatijih egipatskih dinastija u povijesti.

Rad se bavi vladavinama svih egipatskih faraona i utjecajnijih faraonki, tj. kraljica koje ubrajamo pod osamnaestu dinastiju. Među njih spadaju: Ahmozis I, Amenhotep I, Tutmozis I, Tutmozis II, Hatšepsut, Tutmozis III, Amenhotep II, Tutmozis IV, Amenhotep III, Amenhotep IV (Ekhnaton), Tutankhamon, Aj i Horemheb. Rad je zbog toga podijeljen u 13 poglavlja u kojima se sistematski navode i opisuju podaci vezani za njihove vladavine, od samih početaka i unutarnje politike pa sve do vojnih pohoda i graditeljskih pothvata.

Naslovi poglavlja su: (1) Ahmozis I – začetnik nove dinastije, (2) Amenhotep I, (3) Tutmozis I – faraon koji najviše proširuje Egipat, (4) Tutmozis II, (5) Hatšepsut – najveća kraljica osamnaeste dinastije, (6) Tutmozis III – Napoleon Starog svijeta, (7) Amenhotep II – diplomatski faraon, (8) Tutmozis IV, (9) Amenhotep III – vrhunac egipatske moći i politike, (10) Amenhotep IV – faraon heretik, (11) Tutankhamon – mladi faraon, (12) Aj i (13) Horemheb – posljednji faraon slavne dinastije.

Cilj ovog rada je iznijeti pregled vladavina spomenutih faraona, definirati ukratko bitne razloge vezane za vojne pohode, navesti detalje unutarnje politike i društvenog uređenja, opisati egipatsku kulturnu ostavštinu koja se ogleda u zapisima i graditeljskih pothvatima te objasniti vjerski aspekt života Egipćana za vrijeme Novog kraljevstva.

U radu su korištene inačice imena prema Igoru Uraniću, dok je kronologija koja inače poprilično problematična za ovo razdoblje preuzeta od dva, tj. tri autora, Giorgia Agnese i Maurizia Re te Mladena Tomorada.

Ahmozis I – začetnik nove dinastije

Osnivanje nove dinastije i početak novog povijesnog razdoblja u bogatoj egipatskoj povijesti prvi egiptolozi su pripisali Ahmozisu I te je tako ostalo i do danas. Na prijestolje stupa oko 1550. god. pr. Kr. sa svega deset godina, a okrunjen je pod imenom Neb-pachti-Re. Ahmozis I je unuk poznate kraljice Tetišeri te sin Kaa i Ahhotepe I, koja je kasnije i službeno preuzela regentstvo nad njenim sinom koji je stupanjem na vlast i dalje bio maloljetan.¹

Ranije spomenutu Tetišeri su slavili kao pramajku dinastije te joj je kasnije Ahmozis i podigao kapelicu u Abidosu u spomen njenom doprinosu za vrijeme njegove vladavine i vladavine njegovog prethodnika. Rame uz rame stajala je i njena snaha, kraljica Ahotep koja je još prije preuzimanja regentstva imala bitnu ulogu u političkom životu egipatske države.² Detalj koji je i ostao zapisan od strane njezinog sina Ahmozisa I dotiče se njenog sudjelovanja u pohodu protiv Hiksa koji je bio poguban za njezinog muža i najstarijeg sina, odnosno Ahmozisova oca i brata. Ahmozis I zapisao je: „Ona se brinula za svoje vojnike, vratila je bjegunce i okupila dezertere, smirila je jug i protjerala pobunjenike“.³ Zbog njene neustrašivosti i aktivnog sudjelovanja u javnom životu egipatskog naroda, uživala je veliku simpatiju i divljenje. Zajedničkim djelovanjem Tetišeri i Ahotep su uvjerile tadašnje Egipćane kako konji nisu bića koje dolaze iz Podzemlja, kao što su ih opisivale i smatrale prijašnje generacije, nego baš suprotno, da su živa stvorenja kao i sva ostala oko njih. Zahvaljujući tome ubrzo je došlo do pojave i osnivanja prvih ergela borbenih konja što je naposljetku rezultiralo i uporabi bojnih kola čija je proizvodnja rapidno rasla. Novostvoreni odredi bojnih kola su uvježbavani za nadolazeće borbe i sukobe, a njima su upravljani brojni vojni stručnjaci među kojima je centralna ličnost bio mladi Ahmozis I.⁴

Stupanjem na vlast, Ahmozisov glavni cilj bio je oslobođenje egipatske zemlje od Hiksa, a u tome je naposljetku i uspio što je zasigurno najviše obilježilo njegovu vladavinu kao i kasnije ujedinjenje svih oslobođenih prostora. Nakon osnivanja vojnih odreda koje su činila bojna kola, Ahmozis I se odlučio i na unajmljivanje nubijskih strijelaca za nadolazeći ratni pohod koji se nije mogao odviti u bolje vrijeme za njega.⁵ Osim toga, egipatskoj vojsci se mogao priključiti svaki Egipćanin čime bi se osigurao bogatstvo i slavu, a isto tako i položaj u

¹ H. Hamzabegović, *Stari Egipat, izvor vjere i ateizma – vladari – spomenici – zapisi*, ur. D. Janić, Dobra knjiga, Hrasnica, 2012., str. 103.

² I. Uranić, *Stari Egipat: povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 131.

³ J. Fletcher, *Drevni Egipat: velike civilizacije – život, mir i umjetnost*, 24 sata, Zagreb, 2008., str. 94-95.

⁴ H. Hamzabegović, Isto, str. 104.

⁵ H. Hamzabegović, Isto, str. 104.

društvu. Sve nabrojane beneficije i osvajački duh koji se probudio kod Egipćana bili su glavni razlozi zašto dolazi do uspostave stalne vojske. Sukladno broju članova koji je rastao, rasla je i njezina kvaliteta uvođenjem novih oružja i vojnih strategija.⁶ Hiksi su se dosta oslanjali na unajmljivanje stranih vojnika u svojim ratovima, no ovaj put s tih područja nisu mogli računati na plaćenike. U to vrijeme na prostorima Male Azije, Mezopotamije, današnje Sirije i zapadnog dijela Irana, odvijali su se sukobi u kojima su gotovo svi narodi bili uključeni. Ahmosis to iskorištava te u dvanaestoj godini svoje vladavine, koja bi trebala biti 1538/7. pr. Kr., odlučuje se povući prvi potez te izrazito brzo uspijeva zauzeti grad Heliopolis u srpnju. Istim tempom i s istim uspjehom izveo je napad na prostor Avarisa gdje je uslijedila velika pljačka i brzo povlačenje vojnika prije nego su se okupile vojne snage Hiksa. U mjesecu listopadu iste te godine Ahmosis I je sa svojom vojskom zauzeo grad Tjaru koji je bio sjevernije od Avarisa. Na taj način prekida veze područja Delte s istokom, a i dolazi do prvih naznaka slabljenja otpora kojeg su pružali Hiksi. S obzirom da Avaris nije zauzeo iz prve kao Tjaru, Ahmosis se odlučio na njegovo napadanje i pljačkanje dok, nakon trećeg pohoda na grad, Hiksi nisu odlučili sklopiti s njim dogovor i prepustiti mu Avaris. Hiksi su napustili taj grad te su se zaputili najvjerojatnije u grad i tvrđavu Šaruhen u Djahiu koji je bio sljedeća meta u Ahmosisovom naletu. U svojoj šesnaestoj godini vladavine "južni princ", kako ga se naziva u tadašnjim zapisima, opkolio je grad Šaruhen. Uzevši u obzir da je grad bio izrazito kvalitetno utvrđen, ne treba nas začuditi da je njegova opsada trajala tri godine. Takav oblik napada i opsjedanja nekog grada nije nigdje do tad bio zabilježen te se opsada Šaruhen sa sigurnošću ubraja među prve u povijesti. Za vrijeme njegove devetnaeste godine vladanja obrana grada popušta i Ahmosis uspješno osvaja grad koji je kao i kasnije Avaris, do samih temelja uništen. Tim činom su završili Ahmosisovi pohodi i oslobađanja egipatskih teritorija.⁷

Uspješni oslobodilački ratovi vođeni od strane Ahmosisa I zaključeni su ujedinjenjem i obnovom faraonove vlasti u cijelom Egiptu oko 1539. pr. Kr. "Novonastala" država spada među najsnažnije države tadašnjeg svijeta, posebice ako se promotri situacija u kojoj su se nalazile azijske države. Nastavio je voditi uspješnu vanjsku politiku u pogledu obnova starih gospodarskih veza s prostorom Palestine i Fenikije te pokušaju ponovnog osvajanja vlasti na sjeveru Nubije. Stabilizirao je stanje i u državi nakon zaustavljanja pokušaja pobuna u dva navrata.⁸ Novom prijestolnicom države postaje ponovno Teba odakle je politički djelovao u

⁶ G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 135.

⁷ H. Hamzabegović, *Isto*, str. 105-107.

⁸ M. Tomorad, *Staroegipatska civilizacija, sv. 1: povijest i kultura starog Egipta*, Sveučilište, Hrvatski studiji, Zagreb, 2016., str. 88.

suradnji s dvije žene, majkom Ahhotep I i suprugom Ahmoze-Nefertari. Od samog početka svog života Ahmoze I je okružen snažnim ženama te stoga odabir Ahmoze-Nefertari za ženu uopće ne treba biti čudan. Ona je odgojena u vladajućem klanu te je odrastala u političkom okruženju što opravdava njen dar i sposobnost za uspješno vođenje države s druge pozicije, tik iza svog muža. Njezin utjecaj nije prošao neopaženo ni od strane njezinog muža, ni od ostalih Egipćana koji su gajili velike simpatije prema njoj, kao što su i prema Ahmozisovoj majci kad je bila na istoj poziciji. Ubrzo joj je sam Ahmozis dodijelio počasnu titulu "Božje supruge Amona", koju je mogla po znaku obnašati samo faraonova supruga. Pored toga ona bila je i najviša svećenica Amonovog kulta što je sa sobom nosilo određene zadaće. Bila je pratnja faraonu u posjećivanju hrama i prinošenju žrtvi bogu Amonu, koji je bio najvažniji od svih bogova u Egiptu.⁹ Još za vrijeme ratova s Hiksima, Amona se štovalo kao boga ratnika i zaštitnika faraona, a nakon smirivanja situacije i završetka rata Amon dobiva još više na važnosti među Egipćanima. Prema kasnije pronađenim arheološkim nalazima, zaključeno je da se zadnjih par godina uz Ahmozisa I nalazio njegov sin Amenhotep I na poziciji suvladara.¹⁰ Ahmozis I umire 1525. god. pr. Kr. u svojoj 35. godini života, odnosno za vrijeme 25. godine vladavine.¹¹

Amenhotep I

Amenhotep I, sin Ahmozisa I i Ahmoze-Nefertari dolazi na prijestolje nakon njegove smrti 1525. god. pr. Kr. Dolaskom na vlast nastavio je s vođenjem građevinskih projekata koje je započeo njegov otac.¹²

Među Ahmozisove graditeljske pothvate možemo ubrojiti podizanja kulturnih središta u Memphisu, Abidosu, Karnaku i Heliopolu.¹³ Uz dovršetak nekih očevih podviga, Amenhotep I ne broji značajnije vlastite građevinske projekte. Jedina koja se spominje jest kapelica od alabastera koju su faraoni nakon njega ugradili u pilon u Karnaku. S druge ga se strane povezuje s podizanjem naselja Deir el Medinnehu u kojem su većinski živjeli Egipćani koji su se bavili

⁹ H. Hamzabegović, Isto, str. 107-108.

¹⁰ M. Tomorad, Isto, str. 88-89.

¹¹ H. Hamzabegović, Isto, str. 108.

¹² M. Tomorad, Isto, str. 89.

¹³ M. Tomorad, Isto, str. 88.

raznim zanatima i obrtima. Razlog toga jest pojava štovanja kulta njegove ličnosti i također njegove majke Ahmoze-Nefertari.¹⁴

Za vrijeme vladavine njega i njegovog oca Ahmozisa I, dolazi do nova podjele zemlje među stanovništvom Egipta. Tadašnji posjedi se dijele na zemljišne krune, a najveći dio kolača prisvajaju oni koji su visoko rangirani u društvenom poretku, a to su bili vojni plemići, svećenici boga Amona i predstavnici kraljevske obitelji.¹⁵

Amenhotep I nije bio toliko vojno aktivan kao što mu je to bio otac, ali se u zapisima spominje vojna ekspedicija u Nubiju koju je poduzeo na samom početku svoje vladavine.¹⁶ Kao razlog navodi se učvršćivanje egipatske vlasti na tom području, a to nam potvrđuju i zapisi iz doba Tutmozisa I. koji tvrde da se Egipat u tim godinama prostirao do sve područja Eufrata. Iako je bilo manje vojnih pohoda, Amenhotepova vanjska politika bila je imperijalno-kolonijalnog karaktera zahvaljujući dobrim temeljima koje mu je Ahmozis I postavio. Amenhotepova politika bila je orijentirana prema zemljama prednje Azije i Afrike, točnije prema onima koje su bile relativno blizu i s kojima su imali već svojevrsne veze. Izvukavši zaključak iz borbi s Hiksima, Amenhotep se okrenuo obrani Egipta s istoka, a ne toliko sa sjevera i područja Delte. To dodatno potiče razvoj vojske koja je u to vrijeme bila glavni faraonov oslonac. Bojna kola s konjskom zapregom postaju sastavni dio egipatske vojske, vojnici su opremljeni oružjem izrađenim od bronce i željeza koje je bilo potpuni novitet i inovacija u tom dobu. Uz to su i dalje regrutirani vojnici iz vazalnih narod. Vojnici su tako zaradili svoj ugled i povoljan položaj u društvu. Nastavio je izgradnju sustava utvrda uz granice koji je započeo još za vrijeme Srednjeg kraljevstva.¹⁷ Posljednja godina vladavina Amenhotepa I bila je 1504. god. pr. Kr.¹⁸

Tutmozis I – faraon koji najviše proširuje Egipat

Tutmozis prije nego je postao faraonom bio je izrazito visoko pozicioniran u vojnoj hijerarhiji. Smjestivši ga u današnje okvire vojne hijerarhije, Tutmozis bi posjedovao čin generala. Upravo ta titula mu je stvorila mogućnost da jednog dana dođe na poziciju faraona u

¹⁴ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 131-132.

¹⁵ M. Tomorad, Isto, str. 89.

¹⁶ M. Tomorad, Isto, str. 89.

¹⁷ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 132.

¹⁸ G. Agnese i M. Re, *Drevni Egipat: umjetnost i arheologija*, prev. M. Batinica, Mozaik knjiga, Zagreb, 2006., str. 24.

Egiptu. S obzirom da njegov prethodnik, Amenhotep I, nije imao legitimnog muškog nasljednika, Tutmozis je na mjesto faraona došao uz pomoć braka, tj. oženivši jednu od princeza po imenu Ahmoze koja je bila najbliža kraljevskoj liniji. Udio u tome imala je i kraljica Ahmoze-Nefertari kako bi spriječila svojevrsne prijepore i borbe za prijestoljem koje su nekad znale biti izrazito oštre. Po nekim procjenama smatra se da je tad imala oko 58 godina što je u to vrijeme bila poodmakla dob. Ženidbom za princezu Ahmoze i činom krunidbe, Ahmoze je stekla titulu "Velike kraljeve supruge", a sam Tutmozis je postao prvi vladar svoga imena na egipatskom prijestolju te je nosio ime Tutmozis I po kojem ga danas pamtimo.¹⁹

Tutmozis I odmah nakon što je postao faraon, šalje obavijest o tome na sve strane svijeta u kojoj navodi sve svoje titule, imena te način na koji mu se treba položiti prisega na služenje. Na području Nubije su i pronađena takva dva primjerka koja navode sve to spomenuto. Upravo je Nubija bila područje na kojem će se Tutmozis prvi put vojno okušati, ali ovaj put s pozicije faraona.²⁰ Nakon uspješno ugušene pobune koja je na tim prostorima izbila, proširio je dodatno utjecaj i vlast egipatskog faraona. Novoosvojeno područje je pretvorenu u pokrajinu koja je nosila naziv Kuš, a njen upravitelj nosio je titulu "nadglednika južnih stranih zemalja".²¹ Nova postavljena granica na jugu bila je toliko proširena da ju kasnije niti jedan budući faraon nije uspio održati takvom. Poslije osvajanja na jugu okrenuo se sjeveru, a okidač za to bio je 'neželjeni incident' za čije se postojanje sumnja. S druge se strane sa sigurnošću može potvrditi kako je za osvajanja na sjeveru pripremio pješake i odrede bojnih dvokolica. Njegova ambicioznost i osvajačka želja su ga doveli sve do rijeke Eufrat koju je i prešao. Tamo se sukobio s mitanskim vladarima koji su još prije Tutmozisova dolaska uvjerljivo imali najsnažniju vojsku i utjecaj na tim prostorima.²² Ostvarivši uspjeh u tom sukobu s Hiksima, kao znak trijumfa postavio je stelu na kojoj su se nalazili zapisi i prikazi njegove pobjede.²³

Njegova vladavina trajala je od oko 1504. do 1492. god. pr. Kr. i zasigurno su ju najviše obilježila brojna ratovanja.²⁴ Ishodi ratovanja su bili gotovo uvijek pozitivni, a najbolji dokaz tome je činjenica da je za vrijeme Tutmozisa I Egipat teritorijalno bio najveći. Što se tiče njegove obitelji, sa svojom kraljicom Ahmoze imao je dvije kćeri i dva sina, dok je sa svojom

¹⁹ H. Hamzabegović, Isto, str. 112.

²⁰ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 132.

²¹ M. Tomorad, Isto, str. 89.

²² H. Hamzabegović, Isto, str. 112-113.

²³ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 132.

²⁴ G. Agnese i M. Re, Isto, str. 24.

prvom ženom Mutnofret, koja je nakon krunidbe imala status pored-žene, imao samo jednog sina koji se također zvao Tutmozis. Na njegovu žalost od petero navedene djece samo ga je dvoje nadživjelo, a to su bili sin Tutmozis iz prvog braka i kćer Hatšepsut iz drugog.²⁵ Prije svoje smrti dao je izgraditi svoje grobnice u Dolini kraljeva čime je postao prvi faraon koji je to učinio i tim činom je uveo veliku promjenu u egipatskim pogrebnim običajima.²⁶

Tutmozis II

Tutmozis II bio je sin faraona Tutmozisa I i njegove prve žene Mutnofret te na vlast dolazi nakon njegove smrti oko 1492. god. pr. Kr. Iako njegova majka nije imala status "Velike kraljeve supruge", on je došao na prijestolje jer njegov otac nije imao muškog nasljednika iz braka s kraljicom Ahmoze, odnosno oba su umrla još za vrijeme njegovog života. Njegova polusestra Hatšepsut, koja je kasnije postala njegovom ženom, imala je status "Božje supruge Amona" kojeg joj je dodijelila njena baka Ahmoze-Nefertiti i također je bila pravolinijski nosilac dinastije. Uzevši sve to u obzir, Hatšepsut je tražila da joj se prizna kraljevska funkcija samo za nju, međutim tadašnji zakoni i tradicionalno shvaćanje joj to nisu dopuštali te je postigla svojevrsni kompromis oženivši svog polubrata Tutmozisa II.²⁷

Kao i za vrijeme vladavine njegova oca, došlo je do ustanka na području Nubije gdje se pet nubijskih kneževina odreklo svoje vazalne poslušnosti nakon saznanja o smrti Tutmozisa I. Uspješno je smirio stanje u Nubiji, kao i njegov otac, uz pomoć svojih vojnih generala. S obzirom da nije sačuvano mnogo spisa iz tog razdoblja, dovodi se u pitanje trajanje njegove vladavine za koju se pretpostavlja da je trajala između tri i trinaest godina.²⁸ Uz navedene pretpostavke, postoje i one koje navode da je izgradnja Hatšepsutinog velikog pogrebnog hrama koji se nalazi na lokaciji zvanj Deir el-Bahriju, započeta u trenutku dok je Tutmozis II sjedio na prijestolju. Ime Tutmozisa II spominje se i veže uz izgradnju velike vratnice hramskog kompleksa u Karnaku. Svaki je faraon još za vrijeme svoje vladavine tradicionalno podizao vlastitu grobnicu, pa je tako i Tutmozis II, no njegova nije pronađena do dana današnjeg.²⁹

Tutmozisu II je brak s kraljicom Hatšepsut donio kći koja je nosila ime Nofrure. Jedinog muškog nasljednika dobio je s pored-ženom zvanom Izis, a sin se zvao Tutmozis

²⁵ H. Hamzabegović, Isto, str. 113.

²⁶ M. Tomorad, Isto, str. 89.

²⁷ H. Hamzabegović, Isto, str. 113.

²⁸ H. Hamzabegović, Isto, str. 114.

²⁹ M. Tomorad, Isto, str. 90.

Menkheperreu. Tutmozis II je bio lošeg zdravlja i umro je u godinama dok je njegov sin, jedini zakonski nasljednik, još bio dijete što je kasnije izazvalo nove prijepore oko prijestolja.³⁰

Hatšepsut – najveća kraljica osamnaeste dinastije

Hatšepsut je bila jedino preživjelo dijete iz braka faraona Tutmozisa I. i kraljice Ahmes, ali ne i Tutmozisovo jedino dijete. Tutmozisovo drugo dijete iz drugog braka, tj. Hatšepsutin polubrat, Tutmozis II. naslijedio je oca kao mladić.³¹

Zbog svoje boležljive prirode, Tutmozis II nije predugo uživao i umire oko 1479. god. pr. Kr. što otvara Hatšepsut put prema prijestolju. Jedina prepreka koja joj je stajala na putu bio je sin njezinog muža iz drugog braka koji se zvao Tutmozis Menkheperreu, kasnije prozvani Tutmozis III.³² U korist joj je išla činjenica ta da je Tutmozis Menkheperre tad još bio malen dječak i nesposoban za samostalno vladanje. Stoga iste godine koje je umro i Tutmozis II, 1479. god. pr. Kr., Hatšepsut preuzima regentstvo nad svojim nećakom. Njezina ambicija nije tu prestala te se u sedmoj godini vladavina proglasila faraonkom, odnosno kraljicom i nastavila samostalno vladati do oko 1458. god. pr. Kr. kada i umire.³³ Ovo nije bio prvi slučaj u kojem je žena na vlasti u Egiptu. Prije Hatšepsut na istom mjestu su se našle kraljice Nitokris i Sobeknofrure. Pored toga, i dalje je bila prisutan kult štovanja i sjećanje na slavne supruge faraona kao što su bile Tetišeri, Ahotep i Ahmoze-Nefertari što je svakako olakšalo stupanje Hatšepsut na tron kao samostalne vladarice.³⁴

Vladavina kraljice Hatšepsut u usporedbi s njezinim prethodnicima, a i onima koji su vladali nakon nje, bila je izrazito mirna bez obzira na nekoliko vojnih pohoda na uvijek nemirno područje Nubije. Njezina vanjska politika bazirala na stvaranju novih i ojačavanju starih trgovačkih veza s dalekim zemljama među kojima je najznačajnija ekspedicija u Punt koja se dogodila u devetoj godini njene vladavine.³⁵ Ovo dakako nije bio prvi put da Egipat uspostavlja kontakt s tom zemljom. Još prije su egipatski faraoni, kao i sad Hatšepsut, slali svoje brodove i ekspedicije kako bi dopremali u Egipat raznovrsnu robu poput drveta, začina, zlata, bjelokosti

³⁰ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 132.

³¹ H. Hamzabegović, Isto, str. 113.

³² I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 132.

³³ M. Tomorad, Isto, str. 90.

³⁴ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 132.

³⁵ M. Tomorad, Isto, str. 90.

te mirodija. Brojne životinjske jedinke su također dopremljene u Egipat u kavezima. Od posljednjeg kontakta između tih dviju zemalja prošlo je par stoljeća, a Hatšepsutina je zamisao bila da se oni ponovno obnove što je i uspjela. Za ovu je ekspediciju dobro opremila pet brodova koji su iz grada Tebe krenuli Nilom, ušli u Crveno more kanalom i nastavili u smjeru juga sve do Punta.³⁶

Hatšepsut je za vrijeme svog vladanja bila okružena ljudima koji su joj pomagali u brojnim aspektima vođenja Egipta i njegovog naroda. U natpisima koji su pronađeni spominju se imena Hapuseneba i Amonovog svećenika Senenmuta koji je dakako odigrao najveću ulogu kao njezin savjetnik i oslonac. Senenmut je bio infiltriran u brojne državne poslove i Hatšepsut mu je dodjeljivala brojne zadatke, a i titule. Neke od titula koje je nosio bile su "upravitelj Amonovih posjeda" i "nadglednik kraljevskih poslova". Vodio je računa o ekonomiji Egipta što potvrđuje da je obavljao poslove i obnašao najviše političke funkcije u tadašnjoj državnoj administraciji. Jedna od najznačajnijih zadaća koje mu je Hatšepsut dodijelila bilo je organiziranje i upravljanje izgradnje njezinog hrama u Deir el-Bahriju koja je započeta još za vrijeme njezina muža Tutmozisa II, a završena tijekom njezine vladavine.³⁷ Senenmut je iskoristio tu priliku te si je podigao grobnicu u sklopu tog hrama, u blizini ulaza na prvu terasu. Njegova grobnica sadržavala je njegov portret, a strop je bio ukrašen zvijezdom. Grobnica nikad nije dovršena, a Senenmut je na kraju pokopan u nekropoli Šeik-Abd-el-Kurne.³⁸

Voditelji izgradnje Hatšepsutinog pogrebnog hrama u Deir el-Bahriju, među kojima je bio i ranije spomenuti Senenmut, koncipirali su ga kao niz terasa čiji su redovi bili urušeni, a imale su isklesane brojne reljefne prizore od kojih je dobar dio bio vezan za Hatšepsutin život. Ostatak je bio vjerske tematike kao i kipovi koji su bili u liku boga Ozirisa.³⁹ Na samom početku hrama nalazila se grandiozna avenija koja je bila blagog uspona te je vodila do amfiteatra i prvog u nizu velikog dvorišta s cvjetnim nasadima i kolonadom. Sam amfiteatar bio je omeđen sfinigama i okružen vrtovima sa svih strana. Zidovi trijema sadržavali su već ranije spomenute brojne niske reljefe čija je tematika bila vezana uz svakodnevne radnje poput lova i ribolova, kraljičinog života i brojnih vjerskih svečanosti.⁴⁰ Svoje su mjesto tu pronašli i prikazi njene ekspedicije u Punt, a na jednom od njih se jasno mogu vidjeti vladar Punta Paheru i njegova

³⁶ G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 138.

³⁷ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 133.

³⁸ G. Agnese i M. Re, Isto, str. 138.

³⁹ J. Fletcher, Isto, str. 96.

⁴⁰ G. Agnese i M. Re, Isto, str. 137.

žena Iti.⁴¹ Još jedan zanimljivi reljef koji je zapao za oko egiptolozima bio je prikaz toka rođenja Hatšepsut od strane boga Amona i njene majke. Natpisi koji su pronašli svoje mjesto također na tom prikazu govore kako joj je Tutmozis I legitimno dodijelio faraonsku titulu i naredio da se ona kao takva prizna. Tim reljefom je htjela svima dokazati svoje božansko porijeklo kao i pravo na prijestolje koje je imala.⁴²

Uz uspješno vođenu vanjsku politiku, Hatšepsut je svoju pažnju okrenula i prema unutarnjoj politici. S obzirom da su faraoni uživali veliki ugled među narodom, kako u političkom tako i vjerskom pogledu, Hatšepsut je imala zanimljiv pristup. U svoju propagandu uključila je prikazivanje nje s muškim crtama lica u obliku kipova i statua, a upravo jedna takva statua pronađena je između 1926. i 1927. godine pri iskapanju u njezinom hramu u Deir el-Bahriju koje je vodio Metropolitan muzej iz New Yorka.⁴³ Također bitan detalj kod izrade kipova i statua bilo je dodavanje obredne brade koja se vrlo često može pronaći kod prikazivanja ostalih faraona. Dolaskom Tutmozisa III na vlast, veliki je dio njenih kipova i prikaza uništen kako bi se na taj način obrisalo i zaboravilo njeno ime i sjećanje.⁴⁴ Stotine dijelova uništenih kipova od strane Tutmozisa III, pohranjeni su na kraju u jednom skladištu koje se nalazilo u blizini hrama posvećenog kraljici Hatšepsut. Na pojedinim primjercima kipova koji prikazuju Hatšepsut korištena je ikonografija koja se inače upotrebljavala kako bi prikazivala kraljeve, odnosno faraone. Također se raspoznaju prikazi dvostruke krune koju je nosila na glavi, a ona je bila simbol jedinstva između Gornjeg i Donjeg Egipta.⁴⁵

Kraljica Hatšepsut je umrla oko 1458. god. pr. Kr. kada na vlast dolazi Tutmozis III čija je regentica bila u početku svoje vlasti. Njeno tijelo je bilo pokopano u grobnici koja se nalazila u Dolini kraljeva. Poslije provedenih istraživanja nad njenim pronađenim tijelom, ustanovljeno je kako je ona bolovala od nekoliko teških bolesti kao što su osteoporoza, šećerna bolest, artroza i tumor trbušne šupljine. Donesena je pretpostavka da je naposljetku umrla od posljedica infekcije koju je uzrokovala upala zuba ili od zloćudnog tumora.⁴⁶

⁴¹ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 133.

⁴² G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 138.

⁴³ S. Andrenucci, *Egipatski muzej, Kairo*, prev. S. Jurišić, EPH Media d.o.o., Zagreb, 2012., str. 84.

⁴⁴ R. Rossi, *Tutankhamon*, prev. Dialektos d.o.o., EPH Media d.o.o., Zagreb, 2013., str. 122.

⁴⁵ S. Andrenucci, Isto, str. 84.

⁴⁶ M. Tomorad, Isto, str. 90.

Tutmozis III – Napoleon Starog svijeta

Tutmozis III nakon smrti svoje tetke samostalno počinje vladati oko 1458. god. pr. Kr. i njegovim stupanjem na vlast prestaje razdoblje pasivne politike koja se vodila prijašnja četiri desetljeća na zapadnoazijskom području. Upravo on spada u grupu "faraona ratnika" i isto tako ga se smatram jednim od najvećih, ako ne i najvećim vojskovođom i političkim čovjekom Starog Egipta.⁴⁷

Među prvim potezima koje je povukao došavši na vlast navodi se brisanje uspomene na Hatšepsut među egipatskim narodom. Potrudio se da se ukloni njeno ime gdje god bi naišao na njega te bi ga automatski zamijenio sa svojim imenom ili imenom svoga oca. Dao je podignuti i visoki zid oko obeliska u Amonovu hramu u Tebi koje je ona dala podići kako se ne bi vidjeli te je dao podići i vlastite obeliske koji će nadvisiti njene. Gotovo isto je postupio i sa svim ljudima koji su bili u njenoj blizini i bili joj bliski suradnici kao što je to bio Senenmut. Protjeravši sve ljude koji su do tad bili na vrhu političke hijerarhije, postavio je uz sebe nove ljude koji su većinski bili vojnici. Njima se prvotno nije sviđalo vrijeme mira kojeg je Hatšepsut zagovarala te su upravo u Tutmozisu III vidjeli čovjeka koji će ih voditi u nova osvajanja, pljačke i stjecanje slave.⁴⁸

Nakon što je postavio nove ljude na vlast i na bitne državne položaje, Tutmozis III se okrenuo vojnim pohodima i osvajanjima. Pronađeni zapisi donose informacije da je za vrijeme svoje vladavine Tutmozis III imao sedamnaest vojnih pohoda i prvi je na red došao nedugo nakon njegove krunidbe. Prvi su se na meti pronašli sjeveroistočni susjedi koji su stvorili koaliciju protiv Egipta, a to je bila posljedica miroljubive politike kraljice Hatšepsut. Tada je s tih područja oko 330 državnica sklopilo koaliciju skupa s mitanijskom vojskom s ciljem da se odupru snažnom Egiptu, a njihova baza odakle su pružali otpor bio je grad Megid koji je bio snažna utvrda na rijeci Orontu.⁴⁹ Grad se nalazio pod upravom lokalnog vladara Kadeša. Tutmozis III imao je 22 godine kada je započela opsada grada Megida i trajala je 148 dana te je završila uspješno za egipatsku vojsku. Osvojivši grad, prisvojili su si veliki ratni plijen. Sljedeći prostori na koje se fokusirao bili su obalni dijelovi kako bi u svoje pohode mogao uključiti i egipatsku mornaricu, a to su bila područja zapadne obale Palestine, Fenikije i Libanona. Nakon što je izgradio snažnu mornaricu i osvojio ta obalna područja, Tutmozis III ju

⁴⁷ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str; 134.

⁴⁸ G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 140.

⁴⁹ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str; 134.

je prebacio u grad Biblos koji je još iz razdoblja Starog i Srednjeg kraljevstva imao stalne gospodarske i trgovačke veze s Egiptom.⁵⁰ Sjeverno od novoosvojenih prostora situacija nije izgledala dobro za Tutmozisa III. Tim područjem upravljao je kralj Kadeša koji je sklopio savez s mitanijskim kraljem Šaušatarom koji je nadzirao područje sjeverne Sirije te je i pod svoju vlast stavio Alep. Prisutnost obojice vladara i njihov utjecaj na sjeverna područja koja si je Tutmozis III prisvojio, brinula su ga sve više i znao je da će ih morati slomiti. Gotovo svake godine, Tutmozis je sa svojom vojskom prodirao kako bi slomio kraljeve ili ih bar natjerao da se poklone nad njim, ali bezuspješno sve do jedne godine. Ovaj se put odlučio za pristup preko fenicijske obale, kroz dolinu Eleutera te je prodro na Oront gdje se nalazio grad Kadeš, centar glavnog otpora. Isplanirani je napad na Mitani također urodio plodom tako što je Tutmozis III uspio svladati brojne male dinaste i prodrijeti sve do istočne obale Eufrata gdje je podigao stelu u čast pobjedi. Narednih su godina vladari susjednih područja, kraljevi Hetita, Sineara i Asura, slali redovito darove Tutmozisu III, a otok Cipar priznao je njegovu vlast na tom prostoru. Sljedeći veći sukob u kojem se egipatska vojska našla bilo je gušenje pobuna u Tunipu i Kadešu kada se na protivničkoj strani našla savez Mitani-Tunip-Kadeš. Kao i u bitkama do sada, Tutmozis III je ponovno došao do pobjede čime je kadeški kralj morao pristati na poslušnost. Tom pobjedom Tutmozis je proširio područje svog utjecaja i vlasti od Egipta pa sve do Eufrata, a stavimo li to u geografske okvire, njegovo kraljevstvo se prostiralo na osamnaest stupnjeva geografske širine. Ponovno su pristizala priznanja s područja Babilona, Asura, Punta, Cipra i od strane Hetita, a njih su popratili darovi od strane Krete, otoka Egejskog mora te od Mitana koji su ih slali kako bi zaustavili Tutmozisova daljnja napredovanja na njihovim teritorijima.⁵¹

Tutmozis III je u osvojenim zemljama uveo civilnu upravu čime je uveo promjene u njihovoj administrativnoj upravi. Upravitelj osvojenih zemalja na istočnoj obali Sredozemlja nosio je titulu "guverner sjevernih zemalja", dok je titula upravitelja Nubije glasila "guverner južnih zemalja", a kasnije je preimenovana u "kraljevski sin Kuša". Unutar samog Egipta također je došlo do promjena i uvođenja novih titula i državnih tijela. Egiptom više nije upravljao jedan vezir već je ta funkcija podijeljena dvjema osobama, "veziru Sjevera" i "veziru Juga". Malo niže, ali također nove titule, čija su središta bila u Memphisu i Tebi, bile su "nadglednik stoke", "nadglednik riznice", "nadglednik pečata", "nadglednik silosa Gornjeg i Donjeg Egipta" i čitav niz niže rangirani titula. Na vjerskom planu također je bilo noviteta poput

⁵⁰ M. Tomorad, Isto, str. 91.

⁵¹ G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 140-142.

titula svećenicima pojedinih kultova od kojih se ističu "vrhovni svećenik Amona" i "vrhovni svećenik Ozirisa".⁵²

Tutmozisova angažiranost bila je prisutna i kod podizanja novih hramova, dvorana i obeliska. Poznato je kako je nadograđivao veliki hram u Karnaku, a njegova dva pronađena obeliska danas se nalaze van Egipta, točnije u Rimu i u Istanbulu.⁵³ Osim "Svečane dvorane" u već prethodno spomenutom hramskom kompleksu u Karnaku, treba spomenuti i mali hram u Deir el-Bahriju, pogrebni hram u Sheik Abd el-Qurni, hramu u Medinet Habuu te brojne hramove koji su se protezali na području Nubije pa sve do četvrtog katarakta.⁵⁴

Prije svoje smrti za suvladara postavio je svog sina Amenhotepa koji ga je naslijedio. Za godinu njegove smrti navodi se razdoblje oko 1425. god. pr. Kr. Njegova mumija pronađena je u Dolini kraljeva od strane francuskog arheologa Victora Loreta.⁵⁵

Amenhotep II – diplomatski faraon

Amenhotep II, sin Tutmozisa III i Meritre Hatšepsut, došao je na prijestolje nakon što su prije njega, a još za vrijeme Tutmozisa, umrla dva proglašena prestolonasljednika. Dvije godine je sjedio uz oca kao suvladar Egipta, a nakon njegove smrti samostalno započinje svoju vladavinu kao sedmi faraon po redu unutar osamnaeste dinastije.⁵⁶ Tjelesnom građom opisan je kao izrazito krupan i snažan te je posjedovao vještine u gađanju lukom i strijelom te u upravljanju zapregom.⁵⁷ Zbog vještina koje je posjedovao i svog stasa, spomenicima su ga prikazivali u raznim atletskim pozama pa je zbog toga smatram jednim od prvih vladara "sportaša".⁵⁸

Poslije smrti njegovog oca Tutmozisa III došlo je do pobuna na prostorima Sirije i Palestine, točnije u tridesetak gradova koji su se nalazili južno od Kadeša. Zbog toga je bio prisiljen brzo reagirati. Prateći očeve stope, uspješno je porazio pobunjenike, ali je zbog svoje nasilne prirode sedmoricu njihovih vođa pribio na zidine grada Tebe.⁵⁹ To nije bio jedini primjer

⁵² M. Tomorad, Isto, str. 92.

⁵³ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 134.

⁵⁴ M. Tomorad, Isto, str. 92.

⁵⁵ M. Tomorad, Isto, str. 92-93.

⁵⁶ H. Hamzabegović, Isto, str. 129.

⁵⁷ H. Hamzabegović, Isto, str. 129.

⁵⁸ M. Tomorad, Isto, str. 93.

⁵⁹ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 135.

u kojem je Amenhotep II krvnički postupao sa zatočenim neprijateljima. Par godina kasnije, tj. u sedmoj godini njegove vladavine, dogodio se vojni pohod protiv Hurita koji su prodrli preko Eufrata u područje koje je bilo pod egipatskom vlašću. Nakon sukoba na bojištu, vratio se s određenim brojem zarobljenika u grad Ugarit koji je bio jedna od egipatskih baza u ranije osvojenim područjima. U natpisima stoji kako je svojim rukama ubio sve zarobljenike koje su sa sobom dopremili s bojišta. Sličan scenarij se odvio i u devetoj godini njegove vladavine gdje su također svoje živote izgubili svi njegovi zarobljenici, doduše ne fizički od njegove ruke, nego ovaj put od vatre kojom su okružili zarobljenike, a sam Amenhotep II je tome svjedočio.⁶⁰ Treba istaknuti i njegovo sklapanje saveza s Mitanijom u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, a to su bili Hetiti koji su vrlo često ugrožavali Mitaniju sa sjevera. Njihovo savezništvo je opisano u zapisima u dvorani stupova između četvrtog i petog pilona u sklopu hramskog kompleksa u Karnaku. Postoje i prikazi na steli iz Memphisa koji prikazuju Amnehotepe II. kako prima darove od vladara Babilonije, Mitana i Hetita.

Ulagao je vrijeme i resurse u izgradnju brojnih hramova u Armantu, Karnaku, el-Todu i Medamudu, baš kao što su to i njegovi prethodnici činili.⁶¹ Faraon Amenhotep II umire za vrijeme sve 26. godine vladavine, a nagađa se da je umro oko 1400. god. pr. Kr. kada ga na tronu nasljeđuje sin Tutmozis IV. Njegova grobnica pronađena je u Dolini kraljeva.⁶²

Tutmozis IV

Tutmozis IV, sin Amnehotepe II i Tiae, nasljeđuje svog oca te oko 1400. god. pr. Kr., kada je imao 25 godina, dolazi na prijestolje. Njegova vladavina nije potrajala dugo, svega oko deset godina, a obilježili su je pritisci od strane Hetita i približavanje bogu sunca Atumu.⁶³

Hetiti su sa sjevera sve više prijetili egipatskom savezniku, državi Mitani, zbog čega šalju dopis Tutmozisu IV u kojemu traže njegovu pomoć. Prije slanja pomoći otišao je u Nahrin gdje je namjeravao potvrditi njihovo savezništvo koje je sklopljeno još za vrijeme njegova oca Amnehotepe II. Savez je obnovljen putem braka u kojem je Tutmozis za ženu uzeo kćerku mitanskog kralja Artatame I.⁶⁴

⁶⁰ H. Hamzabegović, Isto, str. 130.

⁶¹ M. Tomorad, Isto, str. 93.

⁶² H. Hamzabegović, Isto, str. 132.

⁶³ H. Hamzabegović, Isto, str. 132.

⁶⁴ M. Tomorad, Isto, str. 94.

Ako zanemarimo pritisak Hetita sa sjevera na njegove saveznike, uz par sitnih incidenata Tutmozis IV je proveo svoje početne godine vladavine relativno mirno. Nastavio je primati darove od susjednih država kao i danke od onih pokorenih što je značajno punilo državnu blagajnu i financiralo njegove građevinske projekte kojih je bilo mnogo. Pojedini staleži i slojevi društva su isto tako imali udjela u navedenom pa je faraon čak i dijelio bogatstva svojim vojnicima i njihovim činovnicima.⁶⁵ Na taj je način osigurao podršku njih i svećenika boga Atuma, koji su od početka pružali faraonu podršku na putu za prijestolje, što je on na kraju i postigao. Zbog Tutmozisove privrženosti tim svećenicima, njegova politička moć, a i ona nadolazeća se počinje sve više udaljavati od boga Amona. Bog sunca se tad počinje sve više štovati u obliku sunčeva kruga, što će svakako dosegnuti vrhunac za vrijeme njegovih nasljednika.⁶⁶

Vrijeme relativnog mira u državi i bogatstvo državne riznice omogućili su Tutmozisu IV upuštanje u brojne građevinske projekte. Područja i gradovi u kojima su pronađeni primjerci iz razdoblja vladavine Tutmozisa IV su područje delte, točnije Heliopol, Memphis, Sakara, Giza i Abusir. Navodi se i okolica Fajumaa, Karnaka, Luksora, Abidosa, Hermopola i Dendere, a tu su još i zapadna obala Tebe, Edfua, El-Kaba, Armanta i Elefantine te prostor susjedne Nubije. Svoju kraljevsku grobnicu dao je podići među svojim prethodnicima, u Dolini kraljeva gdje ju je 1903. godine otkrio svjetski poznati Howard Carter.⁶⁷

Amenhotep III – vrhunac egipatske moći i politike

Faraon Amenhotep III sjeda na egipatsko prijestolje u 14. st. pr. Kr., preciznije, oko 1390. god. pr. Kr., a vladarsko ime mu je bilo Nebmaatre. Njegov otac Tutmozis IV i majka Mutemvia su odabrali ime Amenhotep, što je tad značilo "zadovoljni Amon", njihovo dijete posvetili velikom tebanskom bogu.⁶⁸

Amenhotepa III egiptolozi opisuju kao vladara koji je bio izrazito učen čovjek, ne toliko sklon ratovanju, a i veliki ljubitelj žena o čemu nam govori podatak da je na njegovom dvoru boravilo oko tristotinjak žena koje su mu većinom poslali vladari Mitanije kao svojevrsni dar. Među stotinama žena najveću ulogu u njegovom životu imala je njegova glavna žena Teje, koja je bila u ulozi kraljice u državi. Ona je bila kćer Tuje i Juje, a zbog njene tamnije puti i crta lica

⁶⁵ G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 142.

⁶⁶ J. Fletcher, *Isto*, str. 52.

⁶⁷ M. Tomorad, *Isto*, str. 94.

⁶⁸ I. Uranić, *Životi Egipćana*, 300 primjeraka, Zagreb, 2013., str. 122.

smatra se kako je bila nubijskog podrijetla.⁶⁹ U ranim godinama svoje vladavine, točnije u drugoj godini vladavine Amenhotep III ju uzima za ženu i dovodi na dvor. Njena uloga nije bila samo rađanje djece i osiguravanje nasljednika, već je svoju ulogu kraljice iskoristila kako bi promicala kulturu i vjeru na dvoru.⁷⁰ U prilog tome idu i funkcije i titule koje su joj dodjeljivane i koje su ju povezivale s božanstvima svećenica Amona, Hator i Mina uz dakako status "velike kraljeve žene". Njena majka je imala funkciju upraviteljice Minova harema koji se nalazio u Panopolu te je Teje naslijedila neke funkcije i od nje.⁷¹ Nakon sklopljenog braka s Teje, Amenhotep III je odmah izdao ispravu u kojoj je rekao: „Ona je žena moćnog vladara, čije se carstvo pruža na jugu do Karoja, a na sjeveru sve do Naharima.“ Njezin utjecaj na Amenhotepove odluke vidio se u gotovo svim aspektima vladanja, od politike do umjetnosti i književnosti. Za vrijeme Amenhotepove vladavine Egipatska kultura i umjetnost su se najviše ogledali u brojnim građevinskim projektima koje je pokrenuo za svoga života, a značajne zasluge možemo pripisati Teji. U to vrijeme Egipat je vrvio graditeljima, tesarima, slikarima i kiparima koji su ukrašavali ne samo hramove nego i vile kraljevske obitelji i velikodostojnika.⁷² Još jedan primjer koji je dokazivao Tejinu veličinu i ravnopravnost u odnosu na Amenhotepa. Kiparski prikazi faraona i njihovih kraljica u velikoj mjeri nisu bili istoga omjera, tj. kipovi kraljica su faraonu većinom sezali do koljena. Kod primjera Amenhotepa i Teje to nije slučaj te su njihovi kipovi veličinom gotovo identični što je definitivno bio jako rijedak slučaj u egipatskoj povijesti.⁷³

Vanjska politika i sporazumi između Egipta i ostalih država bili su na samom vrhuncu za vrijeme Amenhotepova vladanja. Ranije sklopljeni savez između Mitanije i Egipta prerastao je praktički u "prijateljstvo". Amenhotepov suvremenik i kralj Mitanije tad je bio Sutarna koji mu za ženu šalje princezu Gilukepu, a nedugo kasnije njegov nasljednik Tusrata je poslao princezu Tadukhepu u istom smjeru.⁷⁴ O njihovim dobrim odnosima postoje zapisi koji su kasnije sačuvani u arhivu u Amarni, a korespondencija je zapisana na akademskom jeziku. Svoje mjesto je tu pronašlo i zanimljivo pismo u kojem mitanski tast šalje u Tebu zlatni kip božice Ištar koji je bio namijenjen Amenhotepu jer je u tom trenutku bio bolestan.⁷⁵ Osim Mitanije,

⁶⁹ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 136.

⁷⁰ M. Tomorad, Isto, str. 94.

⁷¹ I. Uranić, *Životi Egipćana*, 300 primjeraka, Zagreb, 2013., str. 123.

⁷² G. Novak, *U zemlji faraona*, Piščeva, Zagreb, 1946., str. 128-130.

⁷³ I. Uranić, *Životi Egipćana*, 300 primjeraka, Zagreb, 2013., str. 123.

⁷⁴ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 136.

⁷⁵ Skupina autora, *Povijest 2: Egipat i antička Grčka*, Europapress holding d.o.o., Zagreb, 2008., str. 31-32.

Amenhotep je isto tako imao uspješne diplomatske odnose s državama na prostorima Palestine i Sirije, a odnosi između njih su cijelo vrijeme bili mirni, prijateljski.⁷⁶ Jedan manji vojni pohod na Kuš je bio rijetki primjer njegove vojne intervencije na neko područje. Situacije u ostatku Azije nisu uvijek toliko povoljne za Egipat i Amenhotepove interese, i u takvim situacijama on nije htio reagirati uz pomoć vojske. S druge strane, tamo je slao čete koje su bile izrazito male, ali s namjerom da ne poduzimaju ikakve pothvate. Takva je politika u tom trenutku bila povoljna za Egipat kako bi u miru nastavio sa svojom izgradnjom i uzdizanjem, ali je kasnije to imalo negativne posljedice za vrijeme vladanja Amenhotepovih nasljednika.⁷⁷

Osvajanja koja sežu od razdoblja Tutmozisa III pa sve do Tutmozisa IV omogućila su Amenhotepu da se tijekom svoje vladavine ne oslanja na ratove i sukobe kao glavne metode stjecanja bogatstva s obzirom da je kraljevska riznica bila puna. Zbog toga se okrenuo korištenju već stečenih prihoda na području umjetnosti i izgradnje kraljevstva, a kraljevski dvor nikad nije bio sjajniji i bogatiji. Sklopljeni trgovinski savezi omogućivali su lokalnim trgovcima razvitak i bogaćenje, a velikaši su zahvaljujući ratovima predaka stekli velika bogatstva. Uvidjevši lakoću življenja i bogatstvo na dvoru, velikaši su poželjeli živjeti sličnim životom. Takve su želje velikaša pozitivno utjecale na obrtnike, napose one koji izrađuju umjetnine.⁷⁸

Amenhotepova velika pomoć u građevinskim projektima bio je njegov imenjak Amenhotep, sin Haupa, velikog mudraca tog doba. S obzirom na količinu izgrađenog za vrijeme Amenhotepa III, njegov je glavni savjetnik Amenhotep zasigurno među najutjecajnijim ljudima koji su boravili na faraonovom dvoru. Projekti koji su bili posvećeni kraljici Teji bili su palača Malkatu u zapadnoj Tebi kao i sveto jezero u mjestu Birket Habu.⁷⁹ Hramski kompleksi u Karnaku i Hermopolu sadržavaju građevine koje su podignute dok je Amenhotep još vladao. Uz navedeno, dizao je i brojne hramove po cijelom Egiptu koji su bili posvećeni mjesnim bogovima, slike i kipove. Od primjeraka kipova najpoznatiji su slavni "Memnonovi kolosi" koji su jedini preostali dio njegovoj posmrtnog hrama.⁸⁰ Ipak, dragulj njegovog graditeljskog stvaralaštva bio je hram u Luksoru čija je svrha bila proslava godišnje svečanosti "Opet". Ceremonija se održavala svake godine između 15. i 26. dana drugog mjeseca godišnjeg doba poplave. Svečanost je predvodio faraon, a ona je započinjala žrtvovanjem, a pred boga Amona su stavljali razne darove i cvijeće. Ceremonija je uključivala i procesiju koja je brojila četiri

⁷⁶ I. Uranić, *Životi Egipćana*, 300 primjeraka, Zagreb, 2013., str. 123.

⁷⁷ G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 144-146.

⁷⁸ G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 144.

⁷⁹ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 136-138.

⁸⁰ M. Tomorad, Isto, str. 94.

barke koje su plovile od Amonove kapele do Luxora, a njih su na obali pratili svećenstvo i vojska popraćeni plesačima i glazbenicima. Narod je promatrao cjelokupnu ceremoniju s veseljem sve do Luksora gdje bi, kad bi barke s darovima stigle, faraon ponovno prinio žrtvene darove i životinjske žrtve namijenjene bogovima.⁸¹ Hram u Luksoru je nadograđivan i kasnije za vrijeme faraona Tutankhamona i Ramzesa II. U jednom od istraživanja koja su se vodila 1989. godine na tim prostorima, ispod dvorane Amenhotepa III su egiptolozi pronašli spremište koje je sadržavalo prekrasne kipove, a jedna od njih je bila i statua faraona koji je prikazan kao božanstvo.⁸²

Izrada statua i kipova Amenhotepa III na kojima je prikazivan kao bog samo je reakcija na njegovo svrstavanje među bogove. Napravivši to, dao je sebi nazive poput "Izabranik boga Ra", "Blistav Aten" i "Raova slika". Ime Aten je isto tako upotrebljavao za naziv kraljevskog broda te za novu kraljevsku palaču čija je lokacija bila na zapadnoj obali Nila u gradu Tebi. Na taj se način Amenhotep postepeno udaljavao od Amonovih svećenika čije je sjedište bilo u gradu Karnaku na istočnoj obali Nila.⁸³ Sebi uz rame podigao je i kraljicu Teju koju je poistovjetio s božicom Hator. Brakovi poput njihovog služili su za dodatno potvrđivanje i učvršćivanje statusa kralja kao boga.⁸⁴

Faraonska služba Amenhotepa III završava oko 1352. god. pr. Kr. nakon njegove smrti te ga na prijestolju nasljeđuje sin, kasnije prozvani Amenhotep IV. Njegovo tijelo su pohranili u grobnicu koja se nalazila u Zapadnoj dolini, a otkrivena je krajem 18. stoljeća.⁸⁵

Amenhotep IV – faraon heretik

Amenhotep IV dolazi na egipatsko prijestolje nakon smrti svoga oca Amenhotepa III koji ga je u posljednjim godinama svoga vladanja postavio za svog suvladara uvodeći ga tako u državne poslove.⁸⁶ Njegova pozicija kao suvladara trajala je četiri godine te je nastavio s očevom politikom kada je u pitanju vjera i promicanje kulta boga Atona. Amenhotep IV je imao starijeg brata kojem je bilo predodređeno prijestolje. Međutim, pod nejasnim okolnostima je njegov brat Tutmozis umro, a pozicija legitimnog nasljednika postala je njegova.⁸⁷

⁸¹ A. Skliar, *Najveće kulture svijeta: Egipat*, prev. B. Zeljko-Lipovšćak i I. Šestan, Extrade, Rijeka, 2005., str. 84.

⁸² J. Fletcher, Isto, str. 88.

⁸³ J. Fletcher, Isto, str. 52.

⁸⁴ J. Fletcher, Isto, str. 88.

⁸⁵ M. Tomorad, Isto, str. 94.

⁸⁶ M. Tomorad, Isto, str. 95.

⁸⁷ R. Rossi, Isto, str. 130.

Zahvaljujući arhivu koji sadrži službene korespondencije zapisane na glinenim pločicama nastalim za vrijeme vladavina Amenohotepa III i Amenhotepa IV, možemo stvoriti predodžbu kakav je život tada uistinu bio u Egiptu. Isti zapisi nam govore u kakvoj se situaciji nalazila vanjska politika za vrijeme Amenhotepa IV. Egipatska vlast nad azijskim vladarima bila je sve slabija što dovodi do krize, dok s druge strane zapisi iz Amarne daju potpuno drugu sliku i navode kako su tadašnji azijski vladari bili i dalje "pod nogama faraona". Takvu tezu potkrjepljuju korespondencije iz početnih godina njegova vladanja Egiptom, ali kako je vrijeme odmicalo odnosi su se sve više srozavali. O tome se detaljnije može iščitati u korespondencijama Amenhotepa IV i sirijskih vladara u kojima je jasno naglašeno nezadovoljstvo koje je vladalo na područjima Sirije. Sirija je u tom trenutku bila podijeljena na dvije frakcije od kojih je jedna i dalje bila vjerna Egiptu, a pod nju je spadalo područje sirijskih obalnih država poput Biblosa i Damaska. Pripadnici druge frakcije koja je obuhvaćala unutrašnje dijelove Sirije, uzdali su se u Hetite koji su nadzirali cjelokupnu situaciju s pobunjenicima i prihvaćali ih u svoje redove. Tadašnji vladar Biblosa, Ribaddi, u svojim pismima namijenjenim Amenhotepu IV navodi je svoju vjernost no također i tražio njegovu pomoć i zaštitu od prijetnje sa sjevera koju su stvarali Hetiti. Egipatski vladar je u potpunosti zanemario njegovu zamolbu što su naposljetku Hetiti okrenuli u svoju korist i zagospodarili tim teritorijem.⁸⁸ Suprotno od toga, Amenhotep je reagirao na području Sirije i Palestine gdje je u dva navrata slao vojsku kako bi se ponovno uspostavio red. Sukobi između dinasta, utjecaj Hetita i nedovoljna angažiranost Amenhotepa oko vojnih pohoda na tim prostorima, doveli su Egipat u sve lošiju poziciju.⁸⁹

Dugi niz godina su prethodnici Amenhotepa IV velike dijelove ratnog plijena darivali i posvećivali bogu Amonu što je automatski dovodilo i Amonovo svećenstvo u sve bolju poziciju unutar društvene hijerarhije. Takav trend prestaje upravo s Amenhotepom IV koji se javno i aktivno sukobljava s Amonovim svećenicima poduzimajući radikalne poteze poput njihovog protjerivanja i zatvaranja hramova posvećenih Amonu.⁹⁰ Sukladno s tim je u četvrtoj ili petoj godini svoje vladavine premjestio svoju prijestolnicu iz Tebe u novoosnovani grad Akhetaton koji se nalazio na područje današnje Tell el-Amarna. Do tadašnju egipatsku vjeru koja je uključivala vjerovanje u više bogova zamijenio je vjerom u samo jednog, a to je bio bog Aton koji je prikazivan u obliku sunčeva diska. Ubrzo u novoj prijestolnici podiže dva hrama posvećena novom državnom božanstvu, a s vremenom su se oni mogli pronaći i u ostalim

⁸⁸ Skupina autora, Isto, str. 29-31.

⁸⁹ G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 146.

⁹⁰ Skupina autora, Isto, str. 31.

dijelovima Egipta.⁹¹ Stjenoviti zidovi koji su ocrtavali granicu grada Akhetatona dugu gotovo 3 kilometra duže obale Nila, pronašao je krajem 19. stoljeća Flinders Petrie uz pomoć Howarda Cartera. Tijekom svog iskapanja na tom lokalitetu, pronašli su stelu s natpisom koji glasi: „13. danas osmog mjeseca 6. godine (kraljeve vladavine) kralj, vozeći se u zlatnoj kočiji, napustio sjajan šator u kojem je proveo noć i otputovao označiti granice grada Akhetatona. Nakon što je božanstvu prinio žrtvu otišao je u smjeru juga, do točke gdje su mu sučeve zrake pokazale mjesto za južnu granicu grada. Vladar se pomolio za svoju kraljicu i djecu, a potom se zarekao kako nikada neće prijeći ovu granicu.“ Ti podaci su potvrđivali već ranije postavljenje teze o postojanju i osnutku Akhetatona. Grad je bio podignut u to vrijeme na neobrađenoj zemlji, a njegovo postojanje trajalo je svega tridesetak godina nakon čega ga se ruši do temelja. Ramzes II. je za svrhe podizanja hrama u Hermopolisu Magni upotrijebio kamenje od ruševina iz Akhetatona.⁹²

Za razliku od vanjske politike, Amenhotep IV je puno više fokusa usmjerio na zbivanja unutar kraljevstva, posebice na vjerskom planu. Situacija je postala burna nakon sukoba s Amonovim svećenstvom kojem uvelike smanjuje utjecaj i ulogu u društvu za vrijeme svoje vladavine. Počinje sebe nazivati Akh-en-Iten, tj. "Onaj koji štuje Atona" ili "Onaj koji služi Atonu", a pojednostavljeni oblik imena na koji se često nailazi u suvremenijim zapisima je Ekhnaton. Tim činom započinje javnu borbu i udaljavanje od štovanja starih božanstava te se okreće bogu Atonu kojem osniva novi kult. Tradicionalnu su se bogovi prikazivali s ljudskim tijelima i životinjskim glavama, no u slučaju boga Atona riječ je o prikazu u obliku Sunčeva diska. Spominjanja i zapisi o bogu Atonu sežu još iz razdoblja Srednjeg kraljevstva, dok se Sunčev disk pojavljivao za vrijeme vladavine Amenhotepa II.⁹³ Sadržaji i zapisi unutar grobnica s područja Amarne i brojnih drugih područja Egipta dokazi su nam aktivnog štovanja boga Atona u cijelom kraljevstvu, a među najpoznatijim tekstovima ubraja se himna bogu Atonu za koju se smatra da je napisana od strane samog Ekhnatona. Iako su uz kraljevsku obitelj koja je nositelj novog vrhovnog božanstva stajali vrhovni službenici i podržavali njene odluke, velika većina naroda nije bio zadovoljan s novom odlukom. Razlog leži u tradiciji i mnogoboštvu koji sežu stoljećima unazad, a posebice uz to treba napomenuti i otpor svećenika Amuna-Ra koji su proglašenjem novog vrhovnog božanstva izgubili svoj dotadašnji status i utjecaj unutar društva. Amenhotep IV je protiv neprijateljski nastrojenog Amonovog svećenstva poduzimao radikalne

⁹¹ M. Tomorad, Isto, str. 95.

⁹² G. Agnese i M. Re, Isto, str. 98-99.

⁹³ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 141.

poteze kako bi mu umanjio utjecaj prvenstveno oduzimajući posjede, međutim to nije ostvarilo efekta koliko je sam vladar očekivao.⁹⁴ Postavljanjem Atona na mjesto vrhovnog boga Egipta, Amenhotep nije u potpunosti izbacio pojedine tradicionalne elemente egipatske religije koji su korišteni prije i poslije njega. Najbolji dokaz toga je pronađeni nakit koji je sadržavao amulette posvećene brojnim egipatskim božanstvima, a nosili su ga građani nove egipatske prijestolnice, grada Akhetatona. Takav pronalazak negira pojedine teorije koje su govorele o "dalekovidnom monoteizmu" i potpunom izbacivanju svih egipatskih božanstava.⁹⁵

Faraon Amenhotep IV je kao i prethodnici prije njega imao harem na svom dvoru u kojem se nalazilo oko dvjestotinjak djevojaka koje su većinski pristizale kao dar iz drugih kraljevstava i zemalja koje su bile u vazalnom odnosu s Egiptom. Živjele su bezbrižno na raskošnom dvoru pod visokom zaštitom te je svaka od njih imala potencijalnu priliku postati kraljicom Egipta. Takva prilika pružila Nefertiti, budućoj kraljici Egipta za koju neki tvrde da je bila stranog porijekla te nosila ime Taduhepa što je značilo "ona koja je došla". Teško je odrediti iz koje je točno zemlje došla s obzirom da su žene pristizale iz više vazalnih zemalja. S druge strane, Nefertiti je na početku posjedovala titulu "nasljednice" na koju se pozivala po kraljici Teji što nam govori da je potencijalno bila ili njezina kćer ili nećakinja. U trenutku uvođenja kulta boga Atona promijenjeno joj je ime i u punom obliku glasilo je Nefer-nefru-Aton, odnosno "Atonova najljepša". Na slikovnim prikazima pronađenim u Akhetatonu, Nefertiti je izjednačena u božanskom pogledu s Ekhnatonom. Međutim njezino izjednačavanje s faraonom ne prestaje tu te je također prikazivana i u situacijama gdje Ekhnaton ubija svoje neprijatelje što nije bilo uobičajeno u egipatskoj povijesti. Njihov brak je bio bogat djecom, posebice ženskom s obzirom da su imali šest kćerki od kojih je najstarija bila Meritaton. Nesreća je pogodila veliku kraljevsku obitelj za vrijeme trinaeste godine Amenhotepove vladavine kada se u kraljevstvu pojavila kuga. Od tog trenutka se gubi svaki trag o trima kćerima, Amenhotepovoj majci Teji i pojedinim osobama s dvora, a kao glavni razlog navodi se epidemija ranije spomenute kuge. Smrtonosna zaraza koja je harala kraljevstvom bila je pogubna i za kraljevsku prijestolnicu koja je od tad u potpunosti propala i nestala iz života Egipćana.⁹⁶

Nedugo nakon toga prestaju postojati zapisi i o slavnoj kraljici Nefertiti. Vladavina njezina muža Amenhotepa IV okončana je smrću koja se dogodila za vrijeme sedamnaeste

⁹⁴ M. Tomorad, Isto, str. 95.

⁹⁵ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 142.

⁹⁶ I. Uranić, *Životi Egipćana*, 300 primjeraka, Zagreb, 2013., str. 122-127.

godine vladavine. Vjera u Atona umrla je zajedno s kraljevskim parom, a njihovi kipovi su u potpunosti uništeni i zakopani diljem kraljevstva s namjerom da ih se izbriše iz egipatske povijesti.⁹⁷

Tutankhamon – mladi faraon

Tutankhamon, što je značilo "živi lik Amona" ili "savršen život Amona", nakratko se pojavljuje u egipatskoj povijesti, međutim na svjetskom planu je ostavio daleko veći utisak prvenstveno zbog otkrića njegove bogate faraonske grobnice. Mladi kralj stupa na prijestolje kao maloljetnik, a oko njegovog porijekla se i dalje vode diskusije i prepirke među današnjim egiptolozima. Stupa na vlast oko 1336. god. pr. Kr. i za ženu uzima Ekhnatonovu treću po redu kćer imena Ankhesenpaaton.⁹⁸

Poslije kraljevske krunidbe, točnije u četvrtoj godini vladavine odlučuje se promijeniti ime iz Tutankhaton u Tutankhamon. Takav potez naznačio je kraj svih vjerskih reformi i zakona koje je postavio njegov prethodnik Amenhotep IV, a u prilog tome je išla i potpuna pomrčina Sunca nad Amarnom koja se dogodila 14. svibnja 1338. god. pr. Kr. što je za egipatski narod bio nagovještaj nečeg lošeg u budućnosti. S obzirom da je nezadovoljstvo novim vrhovnim božanstvom sve više raslo, posebice u posljednjim godinama vladavine Amenhotepa IV, ne treba začuditi da se potpuni pad dogodio odmah nakon promjene vladara na egipatskom prijestolju. Tim činom se Amonovo svećenstvo ponovno vraćalo na svoje prethodne pozicije unutar kraljevstva, a njihov utjecaj i bogatstvo su se nastavili gomilati. Osim toga još jedan od povrataka "na staro" bilo je vraćanje prijestolnice ponovno u grad Memphis.⁹⁹

Ni u vanjskopolitičkom aspektu svoje vladavine Tutankhamon nije ostavio velikoga traga. Egipatsko kraljevstvo je u to vrijeme i dalje pod svojom vlasti imalo teritorije u Palestini i sjevernoj Siriji. Isto tako su uspješno održane na životu diplomatske veze s pojedinim državama i vladarima starog Istoka koje sežu još unazad par desetljeća, a i stoljeća još za vremena vladanja pojedinih Tutankhamonovih prethodnika. Jedini zabilježeni sukob koji se dogodio za vrijeme Tutankhamonove vladavine bio je poraz od Hetita čiji je kralj bio Supiluliuma I. Narod Hetita s godinama je sve više napredovao na sjeveru i prijetio pokrajinama

⁹⁷ I. Uranić, *Životi Egipćana*, 300 primjeraka, Zagreb, 2013., str. 127.

⁹⁸ R. Rossi, *Isto*, str. 136.

⁹⁹ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 143-144.

kojima je Egipat upravljao ili gdje je imao utjecaj te je na kraju njihov neprijateljski odnos eskalirao u obliku ratnog sukoba oko 1327. god. pr. Kr.¹⁰⁰

Tutankhamon je danas ipak najviše zapamćen po grobnici koju je 4. studenog 1922. godine u Dolini kraljeva otkrio svjetski poznati Howard Carter nakon potrage koja je trajala dugi niz godina.¹⁰¹ Upravo njegovo otkriće smatra se jednim od najznačajnijih arheoloških otkrića u cijelom 20. stoljeću. Sama grobnica bila je skrivena ispod spremišta kojeg su u to vrijeme podigli i koristili radnici koji su radili na grobnici tadašnjeg faraona Ramzesa VI, a za vrijeme vladavine 20. dinastije smatra se kako je u potpunosti zaboravljen. Zahvaljujući tim dvjema činjenicama Tutankhamonova grobnica ostala je sačuvana i netaknuta sve do Carterova otkrića njena postojanja. Najvrjedniji objekt pronađen u grobnici bio je svakako Tutankhamonovi posmrtni ostaci koji su bili sačuvani unutar tri velika sarkofaga. Ako idemo izvana prema unutra, treći po redu sarkofag bio je izrađen od čak 110,4 kilograma čistog zlata. Glavu pronađene Tutankhamonove mumije pokrivala je zlatna maska koja je na sebi imala intarzije napravljene od lapisa lazulija, poludragog kamena plave boje te stakla. Zahvaljujući posmrtnoj maski glava Tutankhamona je izrazito dobra sačuvana dok se nažalost ne može isto reći i za ostatak tijela. Nakon pronalaska tijela uslijedila su radiološka ispitivanja kako bi se utvrdila starost posmrtnih ostataka, razlozi zbog čega je preminuo kao i godine u kojima se njegova smrt dogodila. Stručnjaci su kasnije zaključili kako je mladi faraon umro u dobi od šesnaest do sedamnaest godina, a kao potencijalni razlog navodi se ozljeda glave koju je zadobio pri nekoj nezgodi.¹⁰²

Iako ga Egipćani nisu smatrali izrazito velikim i utjecajnim vladarom ipak je ispraćen dostojno, a njegova grobnica je sadržavala brojna bogatstva za koja se vjerovalo da će mu pomoći u zagrobnom životu. Pošto nije imao legitimnog nasljednika, naslijedio ga je njegov tutor Aj koji je ujedno bio i svećenik. Za svoju ženu uzeo je Tutankhamonovu udovicu Ankhesenpaaton.¹⁰³

¹⁰⁰ M. Tomorad, Isto, str. 99.

¹⁰¹ M. Tomorad, Isto, str. 99.

¹⁰² I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 144-145.

¹⁰³ R. Rossi, Isto, str. 136.

Aj

Vrhovni svećenik i dvorski činovnik Aj koji je ujedno bio i tutor faraona Tutankhamona, dolazi na prijestolje nakon smrti svog štićenika i ženi se njegovom ženom Ankhesenpaaton oko 1327. god. pr. Kr.. Pored činjenice da je bio usko vezan uz Tutankhamonov život, Aj je bio u krvnom srodstvu s prijašnjim vladarima i vladaricama pa se danas smatra bratom kraljice Teje.¹⁰⁴ S druge strane neki govore kako je bio sin Amenhotepa III ili pak jedini sin Tutmozisa IV koji je preživio sve te godine.¹⁰⁵

Smrću Tutankhamona pozicija faraona u Egiptu ostala je prazna, a njegov nasljednik Aj nije zapravo u početku odmah bio prvi izbor. Danas postoje teorije koje govore kako se Ankhesenpaaton nakon smrti svoga muža trebala postati žena Zananza, sina Supiluliume koji je bio kralj naroda Hetita. Tim brakom bi se primirile nesuglasice između oba narod koje su bile prisutne unazad par desetljeća. Ugovoreni brak se naposljetku nije ostvario zbog ubojstva Zananza na putu prema Egiptu. Ubijen je od strane egipatskih vojnika koji su bili vjerni generalu i zapovjedniku sjevera Horemhebu. Njegovo ubojstvo je dodatno zategnulo situaciju između Egipćana i Hetita u obliku ratova koji su se nastavili na sjeveru u Siriji. Tek nakon tog neuspjelog braka Ankhesenpaaton stupa u brak s Ajom, a kao dokaz imamo pronađeni prsten na kojem je njezino ime sjedinjeno s kartušom njenog novog muža i faraona Egipta.¹⁰⁶

O samoj vladavini Aja ne zna se puno prvenstveno zbog njegove kratke vladavine koja je trajala svega četiri godine, a vladao je iz grada Memphisa. Nakon nekoliko faraona koji nisu toliku pažnju pridavali vanjskoj politici, točnije osvajačkim pohodima i osvajanjima, dolaskom Aja na prijestolje to se počinje postepeno mijenjati. Kada je riječ o građevinskim projektima uz njega vežemo hram mrtvima u Medinet Habuu čija je izgradnja započeta za vrijeme Ajove vladavine, ali ne i u potpunosti završena. Također tu spada i kapela sagrađena u Akhmimu namijenjena bogu Minu kojem se faraon Aj okrenu u posljednjim godinama svoga života. Svoju grobnicu je prvotno namjeravao podići u Amarni, ali je od nje odustao i njegova grobnica je na kraju pronađena u Dolini kraljeva i danas spada među najljepše prvenstveno zbog bogatstva slikovnih prikaza.¹⁰⁷

Faraon Aj umire oko 1323. god. pr. Kr. i time završava njegova kratka vladavina kao i period Amarne koji se pružao kroz vladavine nekoliko faraona prije njega. Na faraonskom

¹⁰⁴ M. Tomorad, Isto, str. 100.

¹⁰⁵ I. Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 148.

¹⁰⁶ M. Tomorad, Isto, str. 100.

¹⁰⁷ H. Hamzabegović, Isto, str. 209-210.

mjestu naslijedio ga je general Horemheb koji je posljednji faraon osamnaeste egipatske dinastije.¹⁰⁸

Horemheb – posljednji faraon slavne dinastije

Horemheb je aktivno djelovao u egipatskoj državi kroz vladavine svoja tri prethodnika, Amenhotepa IV, Tutankhamona i Aja. Cijelo to vrijeme djelovao je na poziciji generala, a kasnije je imao i titulu zapovjednika sjevera. Iako nije bio kraljevske krvi, Horemhebova žena Mutnedmet bila je sestra kraljice Nefertiti što mu je, uz titulu "najstariji sin Horusa", pripomoglo da se domogne vrhovne vlasti nakon smrti faraona Aja. O tome nam detaljno svjedoči natpis s tzv. Krunidbene statue Horemheba u kojem se navodi titula uz Horemhebovo ime kojom se označavala njegova rodbinska povezanost pojedinca s kraljevskim prethodnicima.

Dolaskom na vlast Horemhebov je glavni zadatak bio popraviti situaciju u kojoj se nalazilo društvo i generalno Egipatsko kraljevstvo. Izdao je proglas kojeg se danas svrstava među najvažnije dokumente zakonodavne prirode od strane egipatskih vladara. Njegove mjere bile su prije svega zakonodavne i administrativne, a odnosile su se na suzbijanje zlouporabe i ucjene na štetu seljaka, prisilno uzimanje robova od privatnih osoba te na reorganizaciju sudova. Na takve mjere se odlučio nakon što je osobno proputovao kraljevstvom od sjevera do juga kako bi se upoznao dodatno sa situacijom u kojoj se nalazila.¹⁰⁹ Prijestolnica je i dalje bio Memphis iz kojeg je mogao vrlo lako pratiti događanja u Egiptu, a i u Aziji. Nastavio je sa štovanjem boga Amona kojem je dao podići građevine u gradu Tebi.¹¹⁰ Od građevinskih pothvata treba spomenuti hipostilnu dvoranu hramskog kompleksa u Karnaku gdje je dao izgraditi osmi i deveti pylon. Također je dao podići sebi u čast dvije grobnice o kojih je privatna bila u Sakari, a druga kraljevska u Dolini kraljeva koju je 1908. godine otkrio Edward R. Ayrton.¹¹¹

Vojska ponovno postaje glavni faraonov oslonac za vrijeme vladavine Horemheba ugledajući se prvenstveno na Tutmozisa I. i Tutmozisa III. Zbog toga su vojnici i njihovi zapovjednici prožeti ratničkim i osvajačkim duhom, a sve to bilo je popraćeno dobrim naoružanjem što je u konačnici donijelo prevagu u pojedinim sukobima.¹¹² Cijela njegova vojna

¹⁰⁸ M. Tomorad, Isto, str. 100.

¹⁰⁹ Skupina autora, Isto, str. 34.

¹¹⁰ G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 154.

¹¹¹ M. Tomorad, Isto, str. 101.

¹¹² G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 154.

kampanja je bila posvećena obrani teritorija u Siriji i Palestini, no situacija u kojoj se zatekao na početku vladanja nije bila dobra za Egipat. Hetiti su nastavili sa svojim prodiranjem te su zavladao Karkemišem, a pored toga egipatska vlast više nije bila vrhovna u Amuru, Kadešu i Biblosu. Smatra se kako je Horemheb uspio na kraju primiriti situaciju s Hetitima te sklopiti mir koji će potrajati više godina.¹¹³

S obzirom na godine, Horemheb se odlučio u jednom trenutku za svog suvladara postaviti Paramesea koji je imao titule vezira i generala, a kasnije i nasljednika egipatskog prijestolja. Njegovom smrću oko 1295. god. pr. Kr. završava vladavina faraona osamnaeste egipatske dinastije te započinje vladavina devetnaeste egipatske dinastije poznata kao razdoblje Ramzesida.¹¹⁴

¹¹³ M. Tomorad, Isto, str. 100-101.

¹¹⁴ M. Tomorad, Isto, str. 101.

Zaključak

Prema svemu navedenom u radu, danas se bez sumnje može reći kako je vladavina osamnaeste dinastije jedno od najsjajnijih razdoblja duge egipatske povijesti o čemu nam svjedoče brojni materijalni dokazi iz tog razdoblja.

Dolaskom na vlast Ahmosis I se prvotno pobrinuo za sigurnost i ujedinjenost svih nekadašnjih dijelova Egipta koji su pali u ruke Hiksa. Ujedinjenje svih područja postavio je snažne temelje za nadolazeće vladare kako bi dodatno podignuli Egipat na svjetskoj razini i učinili od njega još snažniju državu, odnos kraljevstvo. U istom smjeru je nastavio djelovati i Tutmozis I koji je sa svojom snažnom ekspanzionističkom politikom proširio granice Egipta koje do tad nisu билu svijetu znane. Među silnim kraljevima svoje je mjesto pronašla i Hatšepsut koja je svojim diplomatskim vještinama proširila utjecaj na istok kao i sa slanjem ekspedicije u zemlju Punt. Tutmozis III sljedeći je faraon-ratnik koji je vodio brojne vojne pohode, točnije njih sedamnaest te je stvorio moćno carstvo čiji je sjaj nastavio održavati njegov sin Amenhotep II sa svojim diplomatskim vještinama. Nakon par slabijih i kratkoročnih vladara uslijedila je vladavina Amenhotepa III tijekom čije su vladavine egipatska politika i utjecaj u svijetu bili naj snažniji, no sve se to promijenilo dolaskom Amenhotepa IV poznatog još kao Ekhnaton koji uspostavljanjem novog vrhovnog božanstva donosi nemir i nesigurnost u kraljevstvo. Od tog trenutka pa sve do kraja dinastije vladalo je nekoliko faraona čije su vladavine trajale kratko u usporedbi s njihovim prethodnicima, a najzvučnije ime među njima bio je Tutankhamon.

Pored snažne vanjske politike i vojnih pohoda, faraoni su se uvelike istaknuli u unutarnjoj politici, točnije u uređenju društva i njegovih slojeva. Na kulturnom planu najveće zasluge pripisujemo građevinskim pothvatima koje su imali gotovo svi faraoni i kraljice. Svatko od njih htio je iza sebe ostaviti hram ili grobnicu kako bi ostavili neizbrisiv trag u egipatskoj povijesti. Najvažnije građevine koje su potekle iz razdoblja osamnaeste dinastije zasigurno su Hatšepsutin hram u Deir el-Bahriju, svetište u Luxoru čiji je glavni hram dao podići Amenhotep III, obnova hrama u Karnaku, izgradnja svetog jezera u Birket Habu koje je bilo posvećeno kraljici Teji te izgradnja palače Malkate u Tebi.

Snaga, utjecaj i postignuća vladara osamnaeste dinastije ostavili su neizbrisivi trag ne samo u egipatskoj već i u svjetskoj povijesti. Postojanje ove dinastije izrazito je bitno za shvaćanje kako je život tadašnjih ljudi izgledao. Isto tako postavila je snažne temelje za dinastije i vladare koji su uslijedili dugi niz godina nakon nje, a njezina ostavština u obliku zapisa u spisima i građevinski objekti su najbolji dokazi koji idu tome u prilog.

Literatura

Ania Skliar, *Najveće kulture svijeta: Egipat*, prev. Bojana Zeljko-Lipovšćak i Ivana Šestan (Rijeka: Extrade, 2005), 84.

Giorgio Agnese i Maurizio Re, *Drevni Egipat: umjetnost i arheologija*, prev. Martina Batinica (Zagreb: Mozaik knjiga, 2006), 24-138.

Grga Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura* (Zagreb: Izdavački zavod JAZU, 1967), 135-154.

Grga Novak, *U zemlji faraona* (Zagreb: Piščeva, 1946), 128-130.

Hamza Hamzabegović, *Stari Egipat, izvor vjere i ateizma – vladari – spomenici – zapisi*, ur. Dušan Janić (Hrasnica: Dobra knjiga, 2012), 103-210.

Igor Uranić, *Stari Egipat – povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana* (Zagreb: Školska knjiga, 2004), 131-148.

Igor Uranić, *Životi Egipćana* (Zagreb: 300 primjeraka, 2013), 122-127.

Joann Fletcher, *Drevni Egipat: velike civilizacije – život, mit i umjetnost* (Zagreb: 24 sata, 2008), 52-95.

Mladen Tomorad, *Staroegipatska civilizacija*, sv. 1: *povijest i kultura starog Egipta* (Zagreb: Sveučilište, Hrvatski studiji, 2016), 88-95.

Renzo Rossi, *Tutankhamon*, prev. Dialektos d.o.o. (Zagreb: EPH Media d.o.o., 2013), 122-136.

Sara Andrenucci, *Egipatski muzej, Kairo*, prev. Srećko Jurišić (Zagreb: EPH Media d.o.o., 2012), 84.

Skupina autora, *Povijest 2: Egipat i antička Grčka* (Zagreb: Europapress holding d.o.o., 2008), 29-34.